

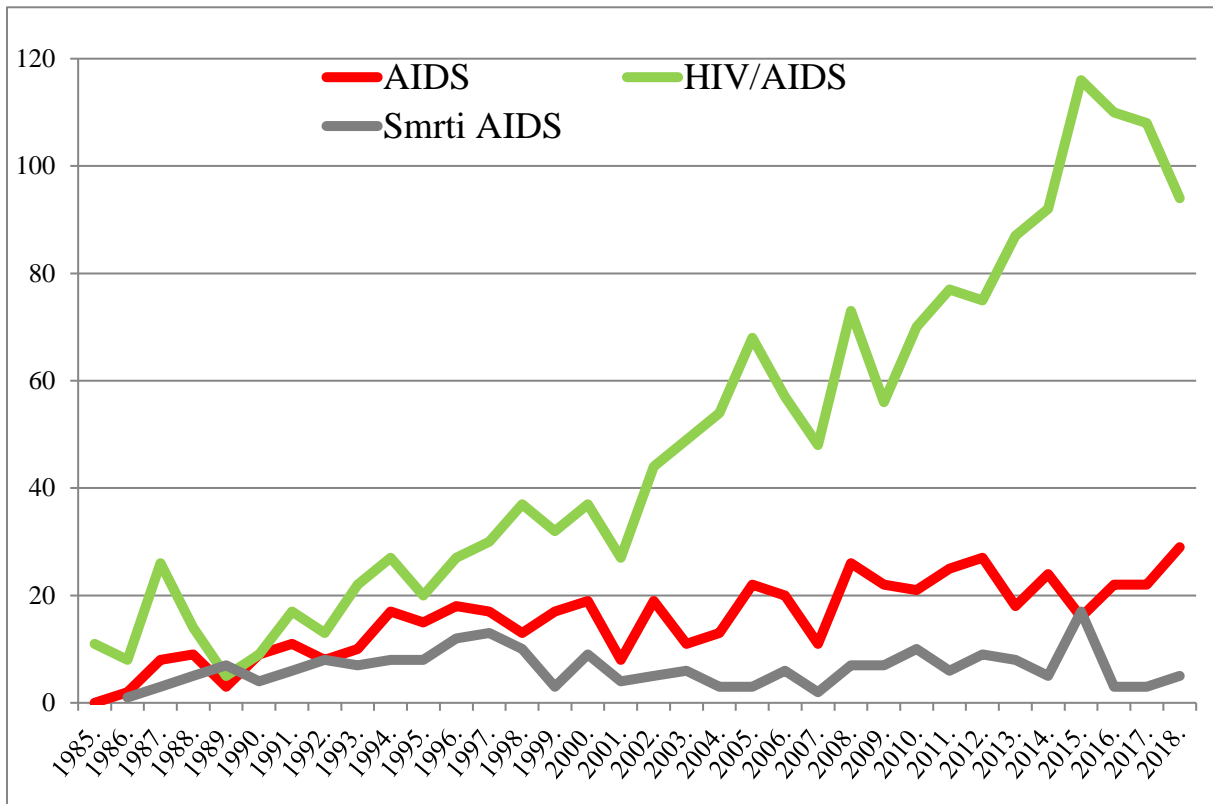
Epidemiologija HIV infekcije i AIDS-a u Hrvatskoj

Prema podacima Registra za HIV/AIDS (<https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/registar-za-hiv/>), u razdoblju od 1985. godine, kada su zabilježeni prvi slučajevi zaraze HIV-om u Hrvatskoj, do kraja 2018. godine je zabilježeno ukupno 1640 osoba kojima je dijagnosticirana infekcija HIV-om, od čega ih je 532 oboljelo od AIDS-a. U istom je razdoblju 213 osoba umrlo od AIDS-a (275 osoba od HIV-a/AIDS-a).

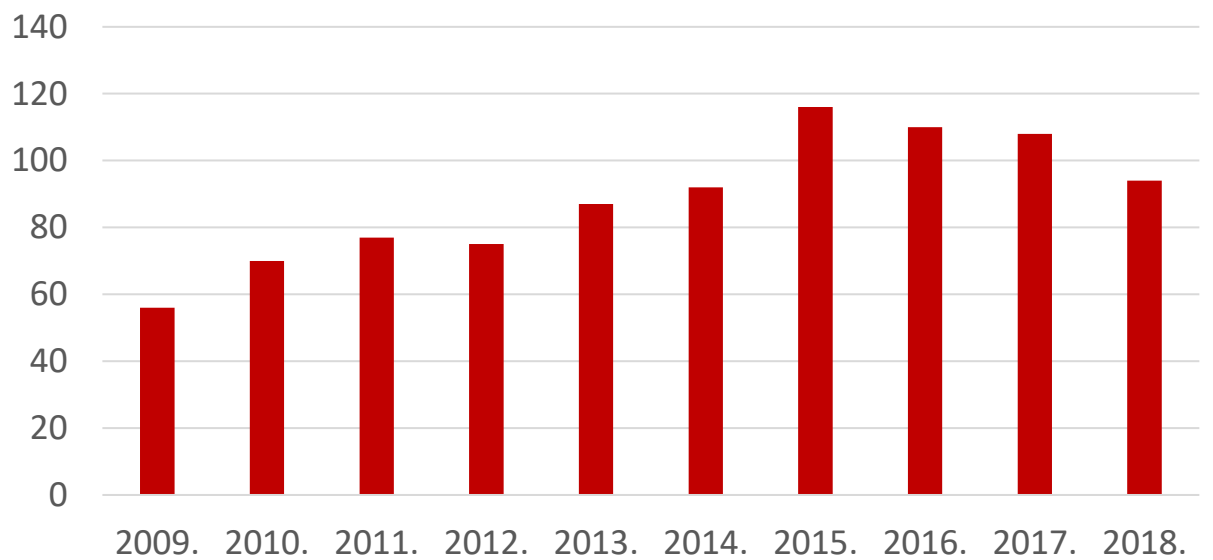
U 2018. godini bilo je zabilježeno 94 novooboljelih od infekcije HIV-om, uključujući 29 novooboljelih od AIDS-a, i pet umrlih od posljedica AIDS-a. Stopa novih dijagnoza infekcije HIV-om u 2018. godini bila je 2,3 na 100.000 stanovnika, što je nešto manje nego prošle godine (2,6/100.000) (<https://www.hzjz.hr/sluzba-promicanje-zdravlja/epidemiologija-infekcije-hiv-om-i-aids-a-u-hrvatskoj-u-2017-godini/>). Slučajevi novih dijagnoza se odnose na broj dijagnosticiranih slučajeva infekcije HIV-om odnosno AIDS-a u Hrvatskoj, iako se određen broj osoba zarazio i testirao odnosno dobio dijagnozu u drugoj zemlji. Posljednjih pet godina se prosječno bilježi 104 novodijagnosticiranih slučajeva infekcije HIV-om na godinu, što stopom od 2,5 na 100.000 stanovnika Hrvatsku svrstava među zemlje s niskom učestalošću HIV infekcije (6,2/100.000 je prosjek za zemlje EU/EEA u 2017. godini).

Pojavnost infekcije HIV-om u Hrvatskoj se zadržala na niskoj razini, s blagim trendom porasta novodijagnosticiranih osoba do 2015. godine (kada je zabilježen najveći broj novih prijava HIV/AIDS-a - 116), a od 2015. godine bilježimo pad broja osoba s novodijagnosticiranom infekcijom HIV-om. Blagi trend porasta novodijagnosticiranih slučajeva infekcije HIV-om u razdoblju od 2003. do 2015. godine dijelom možemo objasniti uspješnijim otkrivanjem infekcije povećanom dostupnošću testiranja (u zdravstvenim ustanovama i zajednici). Broj oboljelih i umrlih od AIDS-a ima stabilan trend niske pojavnosti, zahvaljujući dostupnosti antiretrovirusne terapije koja, ako je uspješna, omogućuje da osobe koje žive s HIV-om imaju gotovo isto očekivano trajanje života kao i osobe koje nisu zaražene HIV-om (Slika 1. i 2.).

Slika 1. Broj oboljelih od infekcije HIV-om, AIDS-a i smrti od HIV/AIDS-a u Hrvatskoj po godinama, razdoblje 1985. – 2018. godine

Slika 2. Broj dijagnoza infekcije HIV-om (uključujući AIDS) u Hrvatskoj po godinama za razdoblje 2009.-2018.

Među slučajevima zabilježenim u 2018. godini, bilo je 88 muškaraca (94 %) i šest žena (6 %). Od ukupnog broja svih slučajeva zaraze HIV-om (kumulativ), 1453 (89 %) su muškarci, a 187 (11 %) žene.

Od ukupnog broja zabilježenih slučajeva HIV-a/AIDS-a, većina zaraza HIV-om se dijagnosticira u dobi od 20 do 39 godina.

Za ukupno 1491 zabilježena slučaja HIV-a/AIDS-a za koje ima podatak o putu prijenosa, raspodjela prema vjerojatnom putu prijenosa pokazuje da se velika većina oboljelih zarazila nezaštićenim spolnim odnosom (91 %). Najčešći prijavljeni put prijenosa je spolni odnos između muškaraca ili biseksualni kontakt (87 %), dok je drugi najčešći put prijenosa spolni odnos između žene i muškarca. Udio zaraženih putem injektiranja droga je 5 %. Vertikalni prijenos (sa zaražene majke na dijete) čini 1 %, a primanje zaraženih krvnih preparata 0,1 % od ukupnog broja zabilježenih slučajeva zaraze HIV-om. U 2007. godini put prijenosa među muškarcima koji imaju spolne odnose s muškarcima (MSM) bio je češće zabilježen u središnjim dijelovima Hrvatske, dok je prijenos heteroseksualnim spolnim odnosom bio češći u priobalnim područjima. U razdoblju od 2014. do 2018., najčešće prijavljivani put prijenosa bio je MSM u svim županijama, osim u Krapinsko-Zagorskoj (N=2; 1 MSM, 1 heteroseksualni kontakt) i Međimurskoj županiji (N=3; 1 MSM, 1 heteroseksualni kontakt, 1 injektiranje droga), gdje je zabilježen najmanji broj slučajeva infekcije HIV-om.

Od 94 slučaja HIV-a/AIDS-a u 2018. godini, kod 82 osobe (87 %) je vjerojatni put prijenosa bio muški homoseksualni odnos (u 2017: 97 od 108), a kod njih 10 (11 %) heteroseksualni odnos (u 2017: 8 od 108), dok za dva slučaja nije naveden put prijenosa.

Broj oboljelih od infekcije HIV-om među MSM populacijom je u stalnom porastu. U usporedbi s drugim zemljama članicama EU/EEA, prema podacima Europskog centra za prevenciju i kontrolu zaraznih bolesti (ECDC) Hrvatska je u 2017. među oboljelima imala najveći omjer muškaraca i žena (20:1, dok je prosjek za zemlje EU bio 3.1), i najveći udio novih dijagnoza infekcije HIV-om među MSM populacijom.

Liječenje zaraze HIV-om antiretrovirusnom terapijom, koja je od 1997. godine dostupna i besplatna za pacijente, u Hrvatskoj je prema pokazateljima ishoda liječenja te uključivanja i zadržavanja u skrbi dobro i uspješno, čime se poboljšava prognoza i kvaliteta života oboljelih te doprinosi u sprečavanju širenja infekcije HIV-om. Prema podacima Klinke za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“, Referentnom centru za dijagnostiku i liječenje zaraze HIV-om Ministarstva zdravstva, u 2018. godini je 1196 osoba oboljelih od infekcije HIV-om bilo uključeno u skrb, od kojih je njih 1181 uzimalo antiretrovirusne lijekove, što čini 99 posto oboljelih. Uključivanje u skrb onih koji su ušli u skrb u razdoblju 2014.-2018. ima dobre pokazatelje (46 % se uključuje u skrb za 7 dana nakon testiranja, 74 % za 14 dana, 90 % za mjesec dana, a 95 % za tri mjeseca). U 2018. godini 71 % onih koji su ušli u skrb započelo je liječenje unutar 24 sata, a 83 % unutar sedam dana od ulaska u skrb. Još je uvijek nepovoljno to što se dio zaraza HIV-om (oko 50 %) otkrije u kasnom stadiju HIV infekcije ili kad je zaražena osoba već oboljela od AIDS-a.

Prevalencija HIV infekcije

Hrvatska je zemlja niske prevalencije infekcije HIV-om: manje od 0,1 % stanovnika ima protutijela na HIV (seroprevalencija protutijela na HIV kod osoba koje prvi put dobrovoljno doniraju krv u Hrvatskoj je u razdoblju 1998. – 2013. god. iznosila od 0,00 do 0,014 %, HZTM). Neke skupine stanovništva imaju znatno višu prevalenciju HIV protutijela: muškarci koji imaju spolne odnose s muškarcima (MSM), osobe koje ubrizgavaju droge te osobe koje često

mijenjaju partnere. Procjene prevalencije HIV infekcije prema podacima seroepidemioloških istraživanja među MSM iznose između 2,8 % i 4,5 %.

Testiranja na HIV infekciju: izvještaj laboratorija o testiranjima na HIV

Praćenje proširenosti HIV infekcije među stanovništvom putem godišnjih izvještaja laboratorija u Hrvatskoj (zbirni, anonimni, bez isključivanja eventualnih duplikata i uključujući i pacijente koji su od prije poznati kao pozitivni na HIV) provodi se i temeljem izvještaja o obavljenim testiranjima na HIV pokazuje niske opće postotke uzoraka pozitivnih na HIV (podaci iz 30-ak laboratorija, uključujući i testiranja brzim testovima u zajednici). Prema pristiglim podacima laboratorija koji su poslali izvješća u 2017. godini testirano je ukupno 239.420 uzoraka krvi, od čega je zabilježen 59 pozitivan nalaz na HIV. Od 126 testiranih osoba koje injektiraju drogu nije registriran niti jedan nalaz pozitivan na HIV, što je na razini prošle godine. Prema podacima Hrvatskog zavoda za transfuzijsku medicinu, među ukupno testiranim dozama krvi svih dobrovoljnih davatelja krvi (199.725) u 2017. god., učestalost potvrđenih pozitivnih uzoraka je i dalje niska, dva pozitivna nalaza na HIV, te nema značajnih promjena u trendu u odnosu na prethodne godine.

Strategija prevencije i prijedlozi za poboljšanje

Iako se Hrvatska svrstava među zemlje niske učestalosti HIV infekcije (godišnje oko dvije novooboljele osobe od zaraze HIV-om na 100.000 stanovnika), infekcija HIV-om i AIDS je bolest od javnozdravstvenog interesa. U Hrvatskoj se HIV/AIDS tijekom 33 godina od pojave prvih slučajeva (1985.) zadržava na niskoj razini, jednoj od najnižih u Europi, zahvaljujući kontinuiranoj i sustavnoj primjeni cijelog skupa mjera prevencije, dijagnostike i liječenja, od nadzora nad pripravicima iz ljudske krvi do zdravstvenog odgoja i prosvjećivanja, koje se kod nas provode još od vremena prije pojave prvih slučajeva, tj. od 1983. godine u djelatnosti prikupljanja krvi odnosno 1988. godine u svim djelatnostima zdravstvene zaštite (program mjera zdravstvene zaštite protiv AIDS-a), a koje su sastavnice današnjeg Nacionalnog programa za prevenciju HIV-a/AIDS-a. Sadašnji epidemiološki podaci pokazuju stagnaciju ili blago smanjivanje pojavnosti infekcije HIV-om. Liječenje oboljelih ima dobre pokazatelje, no problem je da se još uvijek razmjerno velik udio infekcija otkrije kasno.

U 2016. godini Nacionalno povjerenstvo za prevenciju HIV infekcije i AIDS-a revidiralo je Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV-a/AIDS-a za razdoblje 2011. – 2015., a 2017. je usvojen Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV-a/AIDS-a za razdoblje 2017.-2021.

Ciljevi programa mjera suzbijanja i sprečavanja HIV infekcije i AIDS-a su:

1. Sprečavanje širenja HIV infekcije u Hrvatskoj
2. Osiguranje adekvatne zdravstvene zaštite i skrbi za oboljele od HIV/AIDS-a
3. Promicanje zdravlja i smanjenje rizičnih ponašanja u općoj populaciji i ključnim populacijama: muškarcima koji imaju spolne odnose s muškarcima, osobama koje koriste droge injektiranjem, osobama koje imaju veći broj spolnih partnera te osobama koje naplaćuju seksualne usluge.

Mjere sprečavanja i suzbijanja HIV-a/AIDS-a te ostalih krvlju i spolno prenosivih bolesti provode se prema Hrvatskom nacionalnom programu prevencije HIV-a/AIDS-a i Programu mjera zdravstvene zaštite u kojem zajedničkim radom sudjeluju zdravstvene službe, mnogobrojni stručnjaci izvan zdravstva kao i nevladine udruge. U okviru mjera prevencije HIV-a/AIDS-a prikupljaju se podaci o broju oboljelih i umrlih od HIV-a/AIDS-a, analizira epidemiološka situacija u zemlji, provodi nadzor nad krvlju, imunobiološkim lijekovima i

bolničkim infekcijama, dijagnosticiranje i liječenje oboljelih te edukacija i podizanje svjesnosti čitavog stanovništva, posebice mladih i skupina izloženih povećanom riziku infekcije HIV-om. Važan temelj svih mjera prevencije su edukacija i informiranje, usvajanje odgovornog ponašanja (odgovorno spolno ponašanje, nekorištenje droga i drugih psihoaktivnih sredstava, uporaba sterilnog pribora za injektiranje droga i dr.) i rano otkrivanje HIV infekcije. Centri za dobrovoljno savjetovanje i testiranje na HIV su, kao mjesta primarne i sekundarne prevencije HIV infekcije, važan dio javnozdravstvene zaštite (edukacija o odgovornom spolnom ponašanju, individualni plan smanjenja rizika, testiranje na HIV koje omogućuje rano otkrivanje i uspješnije liječenje, čime se sprečava ili smanjuje razvoj komplikacija bolesti i poboljšava životna prognoza zaražene osobe te sprečava prijenos infekcije na druge ljude) i jedan od ciljeva Nacionalnog programa za prevenciju HIV/AIDS-a. Sve aktivnosti i mjere se provode da se održi ova relativno povoljna epidemiološka situacija, smanji broj novooboljelih od HIV-a/AIDS-a u budućnosti i unaprijedi skrb za zaražene osobe i osobe izložene povećanom riziku infekcije.

Kako bi se održao relativno povoljan trend niske razine pojavnosti infekcije HIV-om u Hrvatskoj, testiranje i rano otkrivanje infekcije je važna preventivna mjera, kako za individualno liječenje, koje ako je započne ranije je uspješnije, tako i za sprečavanje širenja infekcije odnosno smanjenje broja novooboljelih osoba.

U Hrvatskoj je na petnaestak lokacija dostupno dobrovoljno savjetovanje i testiranje na HIV u zavodima za javno zdravstvo te u zajednici (u suradnji s organizacijama civilnog društva) gdje se osobe koje su izložene većem riziku zaraze HIV-om ili koje žele provjeriti HIV status mogu anonimno i besplatno testirati. S ciljem pružanja mjera prevencije, liječenja i smanjenja šteta za osobe koje injektiraju droge važnu ulogu imaju centri za izvanbolničko liječenje ovisnosti i mentalno zdravlje koji su dostupni na dvadesetak lokacija u županijskim zavodima za javno zdravstvo te organizacije civilnog društva koje sudjeluju u provedbi programa smanjenja šteta među populacijom korisnika droga.

U cilju prevencije širenja infekcije HIV-om, uz podršku Nacionalnog povjerenstva za suzbijanje HIV/AIDS-a od rujna 2018. godine se u Klinici za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“ u Zagrebu se provodi preekspozicijska profilaksa HIV infekcije (PrEP) za osobe koje su u većem riziku od zaraze HIV-om. Do studenoga 2019. godine u korištenje PrEP-a za prevenciju infekcije HIV-om je uključeno oko 140 osoba, uglavnom muškaraca (MSM).

U cilju prevencije HIV-a/AIDS-a nužno je nastaviti provoditi sve mjere suzbijanja i sprečavanja ove infekcije koje su se i dosada provodile, te pojačati i poboljšati ciljne mjere prevencije usmjerene prema skupinama populacija koje su izložene većem riziku zaraze HIV-om, primarno populaciji muškaraca koji imaju spolne odnose s muškarcima.

Mjere koje bi mogle doprinijeti daljnjem smanjenju pojavnosti HIV-a/AIDS-a u Hrvatskoj su povećanje dostupnosti i organizacijsko pojednostavljenje postupka testiranja na HIV u ambulantama za spolno prenosive infekcije (SPI), posebice za muškarce koji imaju spolne odnose s muškarcima, povećanje dostupnosti i broja testiranja na HIV i SPI u zajednici, proširenje korištenja PrEP-a, te podizanje svijesti zdravstvenih radnika o važnosti testiranja na HIV osoba koje su u većem riziku od zaraze.